TAJRIBA DALASI TUPROG‘INING SHO‘RLANISH DARAJASI VA SIZOT SUVLAR SATHI

UDK: 63.631

Abdalova Guliston Nuranovna
TDAU Agronomiya va agrotexnologiyalar kafedrasi dotsenti
https://orcid.org/0009-0007-8924-5045
Shimbergenova Gulzina Jaksilikovna
Qoraqalpog‘iston qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyalar instituti tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Qoraqalpog‘iston Respublikasining sho‘rlangan tuproqlari sharoitida yem-xashak ekinlarini yetishtirishda turli sug‘orish tartiblarining jo‘xori, sudan o‘ti va afrika qo‘nog‘ining sizot suvlari sathiga ta’siri bo‘yicha ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Qoraqalpog‘iston Respublikasi, sho‘rlangan tuproqlar, yem-xashak ekinlari, jo‘xori, sudan o‘ti, afrika qo‘nog‘i, sho‘rlanish, sizot suvlar.

Kirish Bugungi kunda dunyoda 160 million gektar ekinlar ekiladigan maydonlarga sho‘rlanish darajalari turlicha ta’sir ko‘rsatib, yil davomida 1,5 million gektar maydonlar agrar sohada yaroqsiz holatga kelmoqda. Qurg‘oqchilik va iqlim o‘zgarishi tufayli chorva mollariga yem-xashak yetishmasligi tufayli dunyo bozorida go‘sht va go‘sht mahsulotlarining narxi keskin ortishi kuzatilmoqda.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi sharitida chorvachilik fermer xo‘jaliklarida tuproqni organik moddalar bilan boyitish, meliorativ holatini yaxshilash, sho‘rlanishni kamaytirishga qaratilgan agrotexnik tabirlarni qo‘llash, ozuqa ekinlarini yetishtirish, em-xashak ekinlarining sug‘orish agrotexnologiyasini ishlab chiqish va yuqori ko‘kat massasini olish hamda aholini arzon go‘sht va go‘sht mahsulotlari bilan ta’minlash uchun chorvachilik sohasining to‘yimli yem-xashak bazasini mustaxkamlashga doir ilmiy-tadqiqot ishlarini o‘tkazish dolzarbdir.

Paxtachilik ITI ning Oqqovoq stansiyasida 1973-1975 yillarda sudan o‘ti beda bilan qo‘shib ekish agrotexnikasi o‘rganilgan. Ekinlar don-o‘t ekadigan seyalkada 3 aprelda tor qatorlab ekilgan. Sudan o‘tining ekish me’yori 16 kg, bedaniki 24 kg/ga deb belgilangan. Qo‘shib ekishda komponentlarning ildiz tizimini rivojlanishi o‘rganilgan, tuproqda organik moddalarni to‘planishi aniqlangan. Tajribaning birinchi yili ang‘iz qoldiqlari eng yaxshi variantlarda 23,51 s/ga, ildiz qoldiqlari 84,54 s/ga, shu jumladan, sudan o‘ti ildizi - 74,59 s/ga, beda ildizi - 9,40 s/gani tashkil qilgan. Tajribaning 2-3 yillari faqat beda ildizi tashkil qilgani uchun umumiy ko‘rsatkichlar kamaygan [1; b.1-58.; 2; b.32-35.; 3; 49-51-b].

Tadqiqot usullari: Tadqiqot o‘tkazish jarayonida dala tajriba ishlarida tuproqning agrofizik, agrokimyoviy xususiyatlari va o‘simlikda fenologik kuzatuvlar O‘zPITIning “Dala tajribalarini o‘tkazish uslublari”, “Методы агрофизических, агрохимических и микробиологических иследований в поливных хлопковых раёнах” uslubiy qo‘llanmasidan foydalanilgan holda olingan ma’lumotlarning variatsion – statistik taxlili B.A.Dospexovning “Методика полевого опыта” uslubi asosida tahlil qilingan.

Tadqiqot natijalari. Tajriba o‘tkazilgan dalada jo‘xorining “Daulet” navi ekilganda sug‘orishlar o‘tkazilishi bo‘yicha sizot suvlar hamda satxi dinamikasi o‘rganildi, kuzatishlar natijasiga ko‘ra 2023-yilda o‘rganilgan natijalarni qarasak, tajribaning 1-variantida sug‘orish oldi tuproq namligi cheklangan dala nam sig‘imiga nisbatan 65-65-60% tartib bo‘yicha 01.05 da, 1,90 m; 01.06 da, 1,76 m; 02.07 da, 1,67 m; 03.08 da, 1,59 m; 04.09 da, 1,61 m; 05.10 da, 1,71 m; va o‘rtcha 1,71 metga bo‘lgani bo‘lgani aniqlandi. 2-variantda sug‘orish oldi tuproq namligi cheklangan dala nam sig‘imiga nisbatan 70-70-60% tartib bo‘yicha may oyidan oktabrgacha bo‘lgan 1,91; 1,78; 1,69; 1,58; 1,57; 1,77; metr va o‘rtacha 1,72 metr bo‘lgani aniqlandi. 3-variantda sug‘orish oldi tuproq namligi ChDNSga nisbatan 75-75-65% tartib bo‘yicha

may, iyun, iyul oylarida 1,93; 1,82; 1,71; avgust, sentabr, va oktabr oylarida, 1,78; 1,63;1,77; metr tashkil etib va o‘rtacha 1,77 metr bo‘lgani qayd etilgan.

Tajriba o‘tkazilgan dalada sudan o‘tining “Chimbayskaya yubileynaya” 4-variantda sug‘orish oldi tuproq namligi cheklangan dala nam sig‘imiga nisbatan 65-65-60% tartib bo‘yicha may va iyun oylarida, 1,88; 1,72; va qolgan oylarda 1,62; 1,54; 1,63; 1,67; metr bo‘lib va o‘rtacha 1,68 metr bo‘lgani kuzatilgan. 5-variantda sug‘orish oldi tuproq namligi cheklangan dala nam sig‘imiga nisbatan 70-70-65% nisbatan bo‘yicha sizot suvlar sathi bo‘yicha oylar kesimida 1,90; 1,70; 1,71; 1,59; 1,67; 1,72; metr bo‘lib va o‘rtcha 1,72 metrni tashkil qildi. 6-variant bo‘yicha sug‘orish oldi tuproq namligi cheklangan dala nam sig‘imiga nisbatan 75-75-65% tartib bo‘yicha may, iyun, iyul, va avgust oylari bo‘yicha 1,94; 1,79; 1,73; 1,62; hamda sentabr va oktabr oylarida 1,69; 1,78; metr bo‘lib o‘rtacha 1,76 metr bo‘lgani aniqlangan.

Tajriba o‘tkazilgan dalada afrika qo‘nog‘ining “Xashaki-1” navi ekilganda sug‘orishlar o‘tkazilishi bo‘yicha sizot suvlar hamda satxi dinamikasi o‘rganilgan, kuzatishlar natijasiga ko‘ra 2023-yilda o‘rganilgan natijalarni qarasak, tajribaning 1-variantida ChDNSga nisbatan 65-65-60% tartib bo‘yicha 01.05 da, 1,82 m; 01.06 da, 1,68 m; 02.07 da, 1,65 m; 03.08 da, 1,62 m; 04.09 da, 1,73 m; 05.10 da, 1,78 m; va o‘rtcha 1,71 metga bo‘lgani bo‘lgani aniqlandi. 2-variantda sug‘orish oldi tuproq namligi cheklangan dala nam sig‘imiga nisbatan 70-70-60% tartib bo‘yicha may oyidan oktabrgacha bo‘lgan 1,89; 1,67; 1,68; 1,63; 1,68; 1,77; metr va o‘rtacha 1,72 metr bo‘lgani aniqlandi. 3-variantda sug‘orish oldi tuproq namligi cheklangan dala nam sig‘imiga nisbatan 75-75-65% tartib bo‘yicha may, iyun, iyul oylarida 1,91; 1,70; 1,69; avgust, sentabr va oktabr oylarida, 1,67; 1,71;1,79; metrni tashkil etib va o‘rtacha 1,75 metr bo‘lgani qayd etilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

Nurmatov Sh, Mirzajonov Q, Avliyoqulov A, Bezborodov G. Dala tajribalarini o‘tkazish uslublari. Uslubiy qo‘llanma, O‘zPITI. 2007., B-63

Бодров Н.М. Сравнителная эффективност хлопковых севаоборотов с тремя и двумя полями кормовых култур. Труды СоюзНИХИ, выпуск XXV 1973, s.32-35

Xojasov A.S., Reyimov N.B., Hamidullayev J.U., Allaberganov T.D., Srashova G.A. “Turli sug‘orish usulida urug‘lik bedaning o‘sishi va rivojlanishi” O‘zbekiston agrar fani xabarnomasi №3(21) 2005y., B. 49-51.